

EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS

ESIMENE OSAKOND

KOHTUASI OVSJANNIKOV vs. EESTI
(Kaebus nr 1346/12)

KOHTUOTSUS

STRASBOURG

20. veebruar 2014. a

Käesolev kohtuotsus jõustub konventsiooni artikli 44 lõikes 2 sätestatud tingimustel. Kohtuotsust võidakse keeleliselt toimetada.

Kohtuasjas Ovsjannikov vs. Eesti

Euroopa Inimõiguste Kohus (esimene osakond) kojana, kuhu kuuluvad

esimees Isabelle Berro-Lefèvre,

kohtunikud Elisabeth Steiner,

Khanlar Hajiyev,

Mirjana Lazarova Trajkovska,

Julia Laffranque,

Ksenija Turković,

Dmitry Dedov,

ja *osakonna sekretär* Søren Nielsen,

olles pidanud nõu kinnisel istungil 28. jaanuaril 2014,

tegi nimetatud kuupäeval järgmise otsuse.

MENETLUSE KÄIK

1. Kohtuasi põhineb Eesti kodaniku Fjodor Ovsjannikov'i (edaspidi „kaebaja”) 7. detsembril 2011 inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi „konventsioon”) artikli 34 alusel kohtule Eesti Vabariigi vastu esitatud kaebusel (nr 1346/12).

2. Kaebajat esindas Tartus tegutsev advokaat A. Lillo. Eesti Vabariiki (edaspidi „riik”) esindas M. Kuurberg Välisministeeriumist.

3. Kaebaja väitis eelkõige, et teda peeti ebamõistlikult pikka aega vahi all ja et tema vahistuse õiguspärasuse kontrolli menetlus ei olnud õiglane.

4. 19. novembril 2012 edastati kaebus riigile.

ASJAOLUD**I. KOHTUASJA ASJAOLUD**

5. Kaebaja on sündinud 1960. aastal ja elab Narvas.

6. Kaebaja on ettevõtja, kes oli kõne all oleval ajal ka Narva linnavolikogu liige ja Narva linnavolikogu rahanduskomisjoni esimees.

A. Kaebaja kinnipidamine ja vahi alla võtmine

7. 27. oktoobril 2010 alustati kriminaalmenetlus, et uurida mõjuvõimuga kauplemist Ida-Viru maakonna omavalitsustes.

8. 12. juulil 2011 peeti kaebaja kinni kahtlustatuna vaba konkurentsi kahjustamises, mõjuvõimuga kauplemises, pistise nõudmises ja rahapesus.

9. 13. juulil 2011 esitati talle kahtlustus ning ta kuulati kahtlustatavana üle. Kahtlustus oli üle kaheksa lehekülje pikk ning sisaldas faktide üksikasjalikku kirjeldust ja nende süütegude kvalifikatsiooni, mille toimepanemises kaebajat kahtlustati. Näiteks sisaldas see seoses avalike pakkumistega konkreetsetel kuupäevadel sõlmitud kokkulepete kirjeldust, ebaseaduslikku tegevusse kaasatud isikute nimesid ja konkreetseid rahasummasid. Samuti nimetati selles mitme isiku nimed, keda kaebaja oli mõjutanud ja kellelt ta oli ebaseaduslikult nõudnud konkreetseid rahasummasid. Kuid ei mainitud tõendeid, millel kahtlustus põhines.

10. 13. juulil 2011 taotles prokurör Viru Maakohtult ka kaebaja vahistamist. Taotluses esitati kõigepealt kokkuvõtte kahtlustusest kaebaja vastu. Seejärel avaldati, et kohtule esitatud kriminaalasja materjalid (tunnistajate ja teiste kahtlustatavate ütlused, lepingute koopiad, hankedokumentid, pangaväljavõtted, vaatlus- ja jälitusprotokollid) annavad aluse väita, et kaebaja on suure tõenäosusega seotud toimingutega, mille toimepanemises teda kahtlustatakse. Samuti märgiti, et kuigi kaebajat ei ole varem milleski süüdi mõistetud, kahtlustatakse teda karistusseadustiku nelja eri paragrahvi kohaldamisalasse jääva kuriteo toimepanemises pika aja jooksul. Ei saa välistada, et kaebaja vastu esitatakse veel süüdistusi, kuna on võimalik, et on

esinenud teisigi sarnaseid kuriteoepisoode. Prokurör märkis, et võttes arvesse nende kuritegude, mille toimepanemises kaebajat kahtlustatakse (sealhulgas aususe kohustuse rikkumisega seotud süüteod) olemust, ning kaebaja aktiivset ja juhtivat rolli nendes, on põhjendatud kahtlustada, et vabaduses viibides võib ta tõendeid rikkudes või tunnistajaid ja teisi kahtlustatavaid survestades poolelioleva menetluse ohtu seada. Menetluse käigus tunnistas mitu tunnistajat (sealhulgas munitsipaalametnikud) korduvalt, et kaebaja oli mõjutanud neid tema kasuks otsuseid tegema, ähvardades neid probleemide tekitamise või töökohta kaotamisega. Lisaks on informatsiooni ja tõendeid, mis viitavad, et kaebaja on jõukas ja mõjukas isik, kes on võimeline ähvardusi täide viima ja linnas toimuvat mõjutama. Samuti märgiti, et on vihjeid selle kohta, et ta jätkab korruptiivse tegevusega hoolimata mitme tema kaasosalise kinnipidamisest. Prokurör leidis, et on olemas tõeline oht, et vabaduses viibides võtab kaebaja ühendust teiste isikutega eesmärgiga takistada menetlust ja mõjutada munitsipaalametnikke, ettevõtjaid ja teisi tunnistajaid, kes olid tema ja tema kaasosaliste vastu tunnistanud. Tunnistajate mõjutamine ja tõendite rikkumine on potentsiaalsed süüteod.

11. Enne 13. juuli 2011 istungit tutvus maakohu kohtunik kriminaaltoimikuga. Seejärel kuulas kohus ära prokuröri ja kaebaja, keda esindas advokaat. Advokaat taotles juurdepääsu kohtule esitatud materjalidele, prokurör vaidles sellele vastu. Maakohus otsustas mitte lubada kaitsjale juurdepääsu nimetatud materjalidele, kuna seadus seda ei võimalda. Kaebaja väitis muu hulgas, et poolteist kuud tagasi oli kriminaalmenetluse kohta avaldatud artikkel ning tal oli olnud võimalus asjasse segatud isikuid mõjutada, kuid ta ei teinud seda. Lisaks peatas ta oma volitused linnavolikogus. Ta avaldas imestust, et ütlusi on andnud isikud, keda ta isegi ei tea. Prokurör märkis muu hulgas, et kohtule esitati jälitusprotokoll, mille kohaselt oli kaebaja seotud teatud ametnike vallandamise otsustega. Seega oli tal tegelik võimalus mõjutada munitsipaalasutuste otsuseid.

12. 14. juulil 2011 võttis Viru Maakohus kaebaja vahi alla. Kohus tegi kokkuvõtte kaebaja vastu esitatud kahtlustusest, viitas kriminaaltoimikus olevatele materjalidele ja leidis, et on olemas piisavad tõendid, näiteks dokumentaalsed tõendid, tunnistajate ütlused ja jälitusmaterjalid, mis toetavad kaebaja vastu esitatud kahtlustust. Kohus kordas prokuröri väidet, mille kohaselt tuleb kaebaja vahi alla võtta, kuna vastasel juhul võib ta menetluse ohtu seada (vt punkti 10 eespool). Kohus leidis, et kaebaja vahi alla võtmine on vajalik, et takistada tal järgmiste kuritegude toimepanemist.

13. Kaebaja advokaat esitas Tartu Ringkonnakohtusse apellatsioonkaebuse. Ta vaidlustas muu hulgas selle, et maakohus tugines tõenditele, millele kaebajal ja tema advokaadil puudus juurdepääs. Ta tunnistas, et kriminaalmenetluse seadustik (KrMS) ei võimalda selles menetlusstaadiumis advokaadile juurdepääsu kogu kriminaaltoimikule, kuid ta soovis tutvuda vaid materjalidega, mille alusel kohus oli teinud oma otsuse võtta kaebaja vahi alla. Ta väitis, et vastasel juhul ei saa kohtumäärust sisuliselt kontrollida ning see ei ole kriminaalmenetluse seadustikuga kooskõlas. Lisaks väitis ta, et rikuti Eesti Vabariigi põhiseaduse § 15 lõiget 1 ning konventsiooni artikli 5 lõiget 4.

14. 17. augustil 2011 jättis Tartu Ringkonnakohus vahistamismääruse peale esitatud kaebaja määruskaebuse rahuldamata. Tõenditele juurdepääsu puudumise kohta esitatud kaebuse kohta märkis ringkonnakohus, et KrMS § 47 lg 1 p 7 järgi on kaitsjal õigus tutvuda kogu kriminaaltoimikuga kohtueelse menetluse lõpuleviimisel. Kuna kohtueelne menetlus on pooleli, ei ole kaitsjal õigust kriminaaltoimikuga tutvuda.

15. Kuigi ringkonnakohtu otsus ei ole edasikaevatav, esitas kaebaja advokaat ikkagi kassatsioonkaebuse Riigikohtule. Ta väitis, et KrMS § 47 lg 1 p 7 ei ole antud asjaoludel kohaldatav ning väitis alternatiivselt, et nimetatud säte on põhiseadusega vastuolus – ja tuleks tunnistada kehtetuks – ulatuses, milles see ei võimalda kaitsjale juurdepääsu kriminaaltoimikule enne kohtueelse menetluse lõppemist. 21. septembri 2011 kirjaga tagastas Riigikohus kaebuse põhjusel, et ringkonnakohtu otsus ei ole edasikaevatav.

B. Kaebaja järgnevad taotlused

1. Taotlus kaitsjoni vastu vabastamiseks

16. Vahepeal, 22. juulil 2011, taotles kaebaja kaitsjoni vastu vabastamist. Pärast avalikku kohtuistungit 5. septembril 2011 jättis Viru Maakohus taotluse rahuldamata, leides, et kui kaebaja vabastada, võib ta jätkata süütegude toimepanemist. Kohus viitas siinkohal kaebaja senisele käitumisele – teda kahtlustatakse aastate jooksul mitme süüteo toimepanemises ning on olemas võimalus, et tema vastu esitatakse veel süüdistusi. Eeluurimise käigus olid tunnistajad andnud ütlusi, et kaebaja oli neid mõjutanud. See informatsioon ja kogutud tõendid viitasid sellele, et kaebaja võib oma ähvardused täide viia. Oli andmeid, et ta on jätkanud korruptiivset tegevust hoolimata mitme tema kaasosalise kinnipidamisest.

17. 4. oktoobril 2011 jättis Tartu Ringkonnakohus kaebaja määruskaebuse maakohtu 5. septembri 2011 määruse peale rahuldamata. Ringkonnakohus nõustus alama astme kohtu seisukohaga ning lisas, et kui kaebaja vabastatakse kaitsjoni vastu, ei saaks välistada, et ta võib takistada kriminaalasjas tõe väljaselgitamist, võttes arvesse kahtlustuse olemust, sellega seotud isikute arvu ja asjaolu, et eeluurimine oli ikka veel algusjärgus. 21. novembril 2011 otsustas Riigikohus jätta kaebaja kassatsioonkaebuse läbi vaatamata.

2. Esimene taotlus vahistuse põhjendatuse kontrolliks

18. Vahepeal, 12. septembril 2011, taotles kaebaja advokaat Viru Maakohtult kaebaja vahistuse põhjendatuse kontrolli ja kaebaja vabastamist. Avalik kohtuistung peeti 21. septembril 2011 ning selles osalesid kaebaja advokaat ja prokurör. Kohtuistungi protokollis kohaselt ütles kaebaja advokaat, et ta ei saa aru, kuidas ta saaks ilma kohtuasja materjalidega tutvumata vaielda vastu prokuröri väitele, et asjaolud ei ole muutunud ja puudub alus kaebaja vabastamiseks. Kuid kohtuistungis ei nähtu, et advokaat oleks otsesõnu taotlenud juurdepääsu prokuröri käsutuses olevatele tõenditele.

19. 23. septembri 2011 määrusega jättis Viru Maakohus kaebaja vabastamise taotluse rahuldamata. Määruses märgiti, et kohus jõudis sellisele otsusele pärast osapoolte ärakuulamist ja kriminaalasja materjalidega tutvumist. Kohus kordas oma seisukohta, et võttes arvesse kaebaja väidetavate süütegude asjaolusid ning tema aktiivset ja juhtivat rolli nendes, on olemas põhjendatud oht, et kaebaja võib vabaduses viibides rikkuda tõendeid ning mõjutada tunnistajaid ja kahtlustatavaid. Kaebajat peetakse isikuks, kellel on lähedased poliitilised ja majanduslikud suhted paljude isikutega ning sellele vastav mõjuvõim. Selle tõttu leidis kohus, et kaebaja jätkuv vahi all pidamine on põhjendatud. See määrus ei ole edasikaevatav.

3. Taotlus elektroonilise valve kohaldamiseks kaebaja suhtes

20. 14. oktoobril 2011 taotles kaebaja, et tema vahi all pidamine asendataks tõkendina kohaldatava elektroonilise valvega. Pärast 17. novembri 2011 avalikku kohtuistungit jättis Viru Maakohus 23. novembril 2011 taotluse rahuldamata. Kohus leidis muu hulgas, et kaebaja vahi all pidamise alused on endiselt olemas. Elektroonilise valve kohaldamine kaebaja suhtes võimaldaks jälgida kaebaja liikumist, kuid ei oleks võimalik jälgida seda, kellega ta suhtleb või kes teda külastavad. Kaebaja kohtumäärust ei vaidlustanud.

4. Teine taotlus vahistuse põhjendatuse kontrolliks

21. Vahepeal, 15. novembril 2011, taotles kaebaja advokaat taas kord Viru Maakohtult kaebaja vahi all pidamise põhjendatuse kontrolli ja kaebaja vabastamist. Avalik kohtuistung peeti 6. detsembril 2011 ning selles osalesid kaebaja advokaat ja prokurör. Kohtuistungis kohaselt väitis kaebaja advokaat, et ilma kriminaaltoimiku materjalidega tutvumata ei ole tal võimalik prokuröri seisukohta vaidlustada. Prokurör kordas oma väidet, et kaebajat tuleb vahi all

hoida, et takistada tal tunnistajate ja teiste süüdistatavate mõjutamist. Prokuröri sõnul oli menetlus intensiivne ja kriminaaltoimik mahukas. Ta esitas kohtule kolm köidet kriminaaltoimiku materjale, kuid ta oli vastu taotlusele lubada kaitsjale juurdepääsu nendele tõenditele. Kohtuistungis puudub informatsioon selle kohta, mida kohus kaitsja juurdepääsu taotluse kohta otsustas.

22. 12. detsembril 2011 jättis Viru Maakohus kaebaja vabastamise taotluse rahuldamata. Pärast osapoolte ärakuulamist ja kriminaalasja materjalidega tutvumist leidis kohus, et kaebaja vahistamise aluseks olnud asjaolud ei olnud lakanud eksisteerimast. Kohus viitas taas kord kaebaja rollile väidetavate süütegude toimepanemises ja leidis, et vabaduses viibides võib ta tõendeid rikkuda ning teisi süüdistatavaid ja tunnistajaid mõjutada. Kohus viitas kaebaja lähedastele poliitilistele ja majanduslikele suhetele paljude isikutega ning sellele vastavale mõjuvõimule. Määrus ei ole edasikaevatav.

5. Kaebaja vabastamine

23. 11. jaanuaril 2012 vabastati kaebaja vahi alt ja tema suhtes kohaldati tõkendina elukohast lahkumise keeldu.

C. Kriminaaltoimiku mahukus ja kaebaja vahi all pidamise ajal tehtud uurimistoimingud

24. Riik avaldas, et kõne all olev kriminaalasi puudutab seitset kahtlustatavat ning terve kohtueelse menetluse ajal (27. oktoobrist 2010 kuni 1. märtsini 2012) kogutud materjal on koondatud 13-kõitelisse toimikusse, kus on kokku 3188 lehekülge.

25. Kaebaja vahi all pidamise ajal peeti kinni veel üks kahtlustatav ning kõik kahtlustatavad kuulati üle, mõned neist koguni mitu korda. Samuti kuulati üle 21 tunnistajat, mõned neist mitu korda. Riik esitas ka pika nimekirja vaatlusprotokollidest mitmesuguste arestitud esemete kohta ning kõne all oleval ajal koostatud dokumendid, samuti suure hulga päringuid eri asutustesse. 1. märtsil 2012 koostatud kohtueelse menetluse kokkuvõtte kohaselt oli kriminaalasjas seitse kahtlustatavat. Tõendid sisaldasid 53 tunnistaja ütlusi, 10 vaatlusprotokollid, 15 vastust päringutele ja muid dokumentaalseid tõendeid ning 26 füüsilist asitõendit ja salvestist.

26. 30. augustil 2012 koostas prokurör süüdistusakti viie kahtlustatava, sealhulgas kaebaja vastu. 10. detsembril 2012 anti kaebaja koos nelja teise süüdistatavaga kohtu alla. Kõige värskema EIK-ile kättesaadava informatsiooni kohaselt on kriminaalasi riigisisestes kohtutes ikka veel pooleli.

II. ASJAKOHANE RIIGISISENE ÕIGUS JA KOHTUPRAKTIKA

A. Asjakohane riigisisene õigus

27. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 15 on sõnastatud järgmiselt:

„Igaühel on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Igaüks võib oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mis tahes asjassepuutuva seaduse, muu õigusakti või toimingu põhiseadusevastaseks tunnistamist.

Kohus järgib põhiseadust ja tunnistab põhiseadusevastaseks mis tahes seaduse, muu õigusakti või toimingu, mis rikub põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil põhiseadusega vastuolus.”

28. Põhiseaduse § 152 sätestab:

„Kohus jätab kohtuasja lahendamisel kohaldamata mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseadusega.

Riigikohus tunnistas kehtetuks mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseaduse sätte ja mõttega.”

29. KrMS §-dest 33–35 nähtub, et erinevalt kahtlustatavast on süüdistataval õigus kaitsja vahendusel tutvuda kriminaaltoimikuga. § 47 lg 1 p 7 sätestab, et kaitsjal on kohtueelse menetluse lõpuleviimisel õigus tutvuda kogu kriminaaltoimikuga.

30. Järgnevalt on esitatud kriminaalmenetluse seadustiku ülejäänud asjassepuutuvad sätted, mis kehtisid kõne all oleval ajal (31. augustini 2011). 1. septembril 2011 jõustusid teatud muudatused, millel ei ole käesolevas asjas tähtsust.

§ 130. Vahistamine ja vahistamise alused

„(1) Vahistamine on kahtlustatavale, süüdistatavale või süüdimõistetule kohaldatav tõkend, mis seisneb isikult kohtumääruse alusel vabaduse võtmises.

(2) Kahtlustatava või süüdistatava võib vahistada prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse alusel või kohtumääruse alusel, kui ta võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või jätkuvalt toime panna kuritegusid.

(3) Kohtueelses menetluses ei või kahtlustatav või süüdistatav olla vahistatud üle kuue kuu. [---]

(3¹) Kriminaalasja erilise keerukuse või mahukuse korral või kriminaalmenetluses rahvusvahelise koostööga kaasnevatel erandlikel asjaoludel võib eeluurimiskohtunik riigi peaprokuröri taotlusel pikendada vahi all pidamise tähtaega üle kuue kuu.

[---]”

§ 131. Vahistamiskord

„(1) Vahistamistaotluse koostamisest teatab prokuratuur kahtlustatava või süüdistatava soovil kohe kaitsjale.

(2) Kahtlustatav või süüdistatav, kelle kohta on koostatud vahistamistaotlus, toimetatakse prokuratuuri korraldusel uurimisasutuse poolt vahistamistaotluse läbivaatamiseks eeluurimiskohtuniku juurde.

(3) Vahistamismääruse tegemiseks tutvub eeluurimiskohtunik kriminaaltoimikuga ja küsitleb vahistatavat vahistamistaotluse põhjendatuse selgitamiseks. Eeluurimiskohtuniku juurde kutsutakse prokurör ja vahistatava taotlusel kaitsja ning kuulatakse nende arvamust.

[---]

(5) Vahistamise aluse puudumise korral vabastatakse isik viivitamata.”

§ 134. Vahistamisest keeldumine ja vahistatu vabastamine

„[---]

(2) Kui vahistamise alus langeb ära enne süüdistusakti kohtusse saatmist käesoleva seadustiku § 226 lõikes 3 sätestatud korras, vabastab eeluurimiskohtunik või prokuratuur vahistatu määrusega.”

§ 135 – Kautsjon

„(1) Kahtlustatava või süüdistatava taotlusel võib eeluurimiskohtunik või kohus asendada vahistamise kautsjoniga.

(2) Kautsjon on tõkendina makstav rahasumma, mille tasub kahtlustatav, süüdistatav või tema eest muu isik kohtu hoiuarvele. [---]

(3) Kahtlustatav või süüdistatav vabastatakse vahi alt, kui kautsjon on laekunud kohtu hoiuarvele.

(4) Kautsjoni suurust määrares lähtub kohus ähvardava karistuse raskusest, kuriteoga põhjustatud kahju suuruselt ja kahtlustatava või süüdistatava varalisest seisundist. Kautsjoni miinimumsuurus on viissada päevapalka.

(5) Kautsjon kohaldatakse kohtumäärusega. Kautsjonitaotluse lahendamiseks toimetatakse eeluurimiskohtuniku juurde vahistatu, kutsutakse prokurör ja vahistatu taotlusel ka kaitsja ning kuulatakse ära nende arvamused.

(5¹) Kohus võib omal algatusel või prokuratuuri taotlusel koos kautsjoni määramisega kohaldada kahtlustatava või süüdistatava suhtes elukohast lahkumise keeldu käesoleva seadustiku §-des 127 ja 128 sätestatud korras.

(6) Kui kahtlustatav või süüdistatav hoidub kriminaalmenetlusest kõrvale või jätkab tahtlike kuritegude toimepanemist või rikub elukohast lahkumise keeldu, kantakse kautsjon pärast kriminaalmenetluse kulude hüvitamiseks vajaliku summa mahaarvamist kohtuotsuse või kriminaalmenetluse lõpetamise määruse alusel riigituludesse.

(7) Kautsjon tagastatakse, kui:

1. kahtlustatav või süüdistatav ei riku kautsjoni tingimusi;
2. kriminaalmenetlus lõpetatakse;
3. süüdistatav mõistetakse õigeks.”

§ 136. Vahistamise või vahistamisest keeldumise vaidlustamine

„Vahistamise või vahistamisest keeldumise, samuti vahistamise tähtaja pikendamise või sellest keeldumise peale võib prokuratuur, vahistatu või tema kaitsja esitada määruskaebuse käesoleva seadustiku 15. peatükis sätestatud korras.”

§ 137. Vahistuse põhjendatuse kontroll

„(1) Vahistatu või tema kaitsja võib vahistamisest kahe kuu möödumisel esitada eeluurimiskohtunikule või kohtule taotluse kontrollida vahistuse põhjendatust. Uue taotluse võib esitada pärast kahe kuu möödumist eelmise taotluse läbivaatamisest.

(2) Eeluurimiskohtunik vaatab taotluse läbi selle saamisest alates viie päeva jooksul. Eeluurimiskohtuniku juurde kutsutakse prokurör ja kaitsja ning vajaduse korral ka vahistatu.

(3) Taotluse lahendamiseks tutvub eeluurimiskohtunik kriminaaltoimikuga. Taotlus lahendatakse kohtumäärusega, mida edasi ei kaevata.

(4) Kui isiku vahi all pidamise tähtaega on käesoleva seadustiku § 130 lõikes 3¹ sätestatud korras pikendatud üle kuue kuu, kontrollib eeluurimiskohtunik kriminaaltoimikuga tutvudes vahistuse põhjendatust vähemalt ühe korra kuus kontrollimise taotlemisest sõltumata ja määrab vahistatule kaitsja, kui see puudub.”

31. KrMS §-d 223 ja 224 nägid ette, et kohtueelse menetluse lõpuleviimise järel annab prokuratuur kriminaaltoimiku koopia kaitsjale.

32. KrMS §-d 228–230 sätestavad, et prokuratuurile võib esitada kaebuse uurimisasutuse menetlustoimingu või määruse peale, kui puudutatud isik leiab, et menetlusnõuete rikkumine menetlustoimingu tegemisel või määruse koostamisel on kaasa toonud tema õiguste rikkumise. Edasised kaebused võib esitada Riigiprokuratuurile ja maakohtule.

B. Riigikohtu kohtupraktika

33. 28. mai 2008 otsuses (kohtuasi nr 3-4-1-4-08) käsitles Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium kohtute pädevust tunnistada õigusakt põhiseadusvastaseks ja algatada

põhiseaduslikkuse järelevalve menetlus Riigikohtus. Kolleegium leidis, et põhiseaduse § 15 lg-st 2 ja § 152 lg-st 1 tuleneb iga kohtu kohustus tunnistada õigusakt põhiseadusvastaseks ning see kohustus on kohtul ka siis, kui menetlusosalised ise sellist nõuet oma kohtuasja arutamise käigus ei esita. Riigikohtu üldkogu jõudis 8. juuni 2009 otsuses (kohtuasi nr 3-4-1-7-08) sarnasele järeldusele. Riigikohus kordas hiljem seda seisukohta näiteks kriminaalkolleegiumi 30. mai 2012 otsuses (kohtuasi nr 3-1-1-48-12), milles kolleegium leidis, et menetlusosalise nõuet tunnistada õigusakt põhiseadusvastaseks tuleb käsitleda menetlustaotlusena, kuid asja arutav kohus ei ole sellega seotud, ja kohtul on kohustus tunnistada õigusakt põhiseadusvastaseks, kui see on põhiseadusega vastuolus, kuid menetlusosalised ise sellist nõuet ei esita. Riigikohtu kohaselt peab kohus põhiseadusvastaseks tunnistamise taotluse rahuldamata jätmist põhjendama.

34. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium käsitles 1. novembri 2011 otsuses (kohtuasi nr 3-4-1-21-11) individuaalset põhiseaduslikkuse järelevalve taotlust seoses väitega, et kriminaalmenetluses jäeti lahendamata kaebaja põhiseaduslikkuse järelevalve taotlus. Riigikohus viitas oma kauaaegsele praktikale, mille kohaselt põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seadus ei sätesta otsesõnu võimalust esitada Riigikohtule individuaalset põhiseaduslikkuse järelevalve taotlust. Kuid tulenevalt põhiseaduse §-dest 13, 14 ja 15 ning konventsiooni kohaldamispraktikast on Riigikohus selliseid taotlusi lahendanud juhtudel, kus isikul ei ole ühtegi muud tõhusat võimalust kasutada põhiseaduse §-ga 15 tagatud õigust saada kohtulikku kaitset. Nimetatud kohtuasjas märkis Riigikohus, et vaidlusaluses kriminaalmenetluses ei sõnastanud kaebaja taotlust algatada põhiseaduslikkuse järelevalve. Seega ei saa ringkonnakohtule ette heita ka seda, et kohus ei lugenud omal algatusel kaebaja väidetest välja, et isik soovib põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse alustamist. Riigikohus leidis, et kaebajal oli olemas piisavalt tõhus võimalus kaitsta oma põhiõigusi ja taotleda põhiseaduslikkuse järelevalve alustamist. Selle tõttu ei ole tema individuaalne põhiseaduslikkuse järelevalve taotlus lubatav.

35. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium käsitles 10. juuni 2010 otsuses (kohtuasi nr 3-4-1-4-10) kaebust, kus kinnipeetud isikule ei võimaldatud tutvuda tõenditega, mille alusel tema kinnipidamine otsustati. Riigikohus keeldus asja sisuliselt lahendamast põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses, märkides, et puudutatud isikul on võimalik oma õigusi kaitsta muus menetluses. Ta võib taotleda oma õiguste kaitset ja vaidlustada kriminaalmenetluse reeglite põhiseaduspärasust oma kriminaalasja menetluse raames. Riigikohus märkis, et vahistamise põhjendatuse kontrolli taotluses kaebas kaebaja sisuliselt prokuröri tegevuse peale. Kuid ta ei olnud esitanud kaebust Riigiprokuratuurile, mille määruse peale on õigus esitada kaebus maakohu eeluurimiskohtunikule. Viimasel on õigus tunnistada kriminaalmenetluse seadustiku vastav regulatsioon põhiseadusvastaseks, kohustada prokuröri väljastama kaitsjale tõendid ning algatada ühtlasi põhiseaduslikkuse järelevalve menetlus Riigikohtus. Esialgse vahistamismääruse kohta leidis Riigikohus, et kaebaja oleks võinud taotleda vastava regulatsiooni põhiseadusvastaseks tunnistamist siis, kui ta vaidlustas vahistamismääruse ringkonnakohtus.

ÕIGUSKÜSIMUSED

I. KONVENTSIOONI ARTIKLI 5 LÕIKE 3 VÄIDETAV RIKKUMINE

36. Kaebaja kaebas oma vahi all pidamise pikkuse üle. EIK leiab, et kaebus tuleb läbi vaadata konventsiooni artikli 5 lõike 3 alusel, mis on sõnastatud järgmiselt:

„Iga lõike 1 punkti c kohaselt vahistatu või kinnipeetu toimetatakse viivitamata kohtuniku või muu seadusjärgse õigusemõistmise pädevusega ametiisiku ette ning tal on õigus kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul või vabastamisele kuni asja arutamiseni. Vabastamise tingimuseks võib olla tagatiste kohaldamine asja arutamisele ilmumiseks.”

37. Riik vaidles kaebajale vastu.

A. Vastuvõetavus

38. EIK märgib, et kaebus ei ole selgelt põhjendamatu konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a tähenduses. EIK märgib veel, et see ei ole vastuvõetamatu ka muudel alustel. Seetõttu tuleb kaebus tunnistada vastuvõetavaks.

B. Sisu

1. Poolte seisukohad

39. Kaebaja kaebas oma vahi all pidamise pikkuse üle. Tema arvates ei ole tõendatud, et tema vahi all pidamise ajal tehtud uurimistoiminguid ei oleks saanud teha, kui tal oleks lubatud vabaduses viibida. Tema kuus kuud kestnud vahi all pidamise ajal ei tehtud ühtegi uurimistoimingut tema suhtes isiklikult. Kaebaja märkis, et prokuröride tavaline tegevuspraktika on taotleda kahtlustatava vahistamist võimalikule vangistusele vastavaks ajavahemikuks ning seejärel teha ettepanek kokkuleppe sõlmimiseks. Samuti märkis ta, et poolelioleva kriminaalmenetluse kohta avaldati meedias informatsiooni ammu enne tema vahi alla võtmist, nii et kui ta oleks soovinud tunnistajaid mõjutada, oleks ta saanud seda teha juba enne enda kinnipidamist.

40. Riik oli seisukohal, et kaebaja kuus kuud vahi all hoidmine oli kooskõlas artikli 5 lõikega 3, kuna kogu selle kuue kuu vältel toimus aktiivne kohtueelne menetlus. Kaebaja vahi all pidamine sellel ajavahemikul oli vajalik, et takistada tal tõendite hävitamise, muutmise või kõrvaldamisega või tunnistajate ja teiste kahtlustatavate mõjutamisega kohtueelse menetluse kahjustamist.

41. Riik väitis, et kaebaja kriminaalasi on keeruline, sellega on seotud seitse kahtlustatavat ning mitu kuritegu ja kuriteoepisoodi. Vaja oli võtta meetmeid, et kontrollida ja piirata süüdistatavate omavahelist suhtlust ning samuti suhtlust teiste isikutega. Menetlus oli ulatuslik – kohtueelse menetluse käigus koguti 13 köidet materjali, kokku 3000 lehekülge. Kaebaja vahi all pidamise ajal kuulati kõik kahtlustatavad mitu korda üle, samuti kuulati üle 21 tunnistajat. Tehti palju tööd, muu hulgas uuriti dokumente, arvuteid ja mitmesugust informatsiooni seoses kõne all olevate pakkumiste ja tehingutega. Riik esitas üksikasjaliku nimekirja kõne all oleval ajavahemikul tehtud uurimistoimingutest.

42. Riik märkis, et maakohus neljal korral, ringkonnakohus kahel korral ja Riigikohus ühel korral olid kõik leidnud, et alused kaebaja vahi all pidamiseks on endiselt olemas. Kaaluti võimalust vabastada kaebaja kautsjoni vastu või kohaldada talle elektroonilist valvet, kuid kohtud leidsid, et need meetmed ei välistaks ohtu, et kaebaja võib takistada tõe väljaselgitamist või mõjutada tunnistajaid.

2. EIK-i hinnang

(a) Üldpõhimõtted

43. EIK-i praktika artikli 5 kohta soosib vabastamist. Artikli 5 lõike 3 teine pool ei anna kohtutele valikuvõimalust süüdistatava mõistliku aja jooksul kohtu alla andmise ja tema tingliku vabastamise vahel kuni asja arutamiseni. Kuni isikut ei ole süüdi mõistetud, eeldatakse, et ta on süütu, ning kõne all oleva sätte peamine eesmärk on sisuliselt isiku tinglik vabastamine kohe, kui tema vahi all pidamine ei ole enam põhjendatud (vt *Bykov vs. Venemaa* [suurkoda], nr 4378/02, punkt 61, 10. märts 2009; *Castravet vs. Moldova*, nr 23393/05, punkt 30, 13. märts 2007; ja *McKay vs. Ühendkuningriik* [suurkoda], nr 543/03, punkt 41, EIK 2006-X). Konventsiooni artikli 5 lõiget 3 ei saa käsitleda kui sätet, mis võimaldab tingimusteta vahi all pidamist eeldusel, et see ei kesta teatud ajavahemikust kauem. Ametivõimud peavad veenvalt tõendama, et ükskõik kui lühiajaline vahi all pidamine on õigustatud (vt *Idalov vs. Venemaa* [suurkoda], nr 5826/03, punkt 140, 22. mai 2012, ja *Shishkov vs. Bulgaaria*, nr 38822/97, punkt 66, EIK 2003-I). Kui

otsustatakse isiku vabastamise või vahi all pidamise üle, on ametivõimudel artikli 5 lõike 3 alusel kohustus kaaluda alternatiivseid meetmeid isiku asja arutamisele ilmumise tagamiseks (vt *Sulaoja vs. Eesti*, nr 55939/00, punkt 64, 15. veebruar 2005, ja *Jabłoński vs. Poola*, nr 33492/96, punkt 83, 21. detsember 2000).

44. Vahi all pidamise jätkamine on õigustatud vaid siis, kui on olemas konkreetsed märgid, et eksisteerib tõeline avalik huvi, mis hoolimata süütuse presumptsioonist kaalub üles konventsiooni artiklis 5 ette nähtud isikuvabaduse austamise põhimõtte (vt muu hulgas eespool viidatud *Bykov*, punkt 62; eespool viidatud *McKay*, punkt 42; ja *Kudła vs. Poola* [suurkoda], nr 30210/96, punkt 110, EIK 2000-XI).

45. Riigisisised kohtud on peamised, kes peavad tagama, et mis tahes asjas ei ületa süüdistatava vahi all pidamine mõistlikku aega. Selleks peavad nad süütuse presumptsiooni põhimõtet arvesse võttes uurima kõiki fakte, mis räägivad eespool nimetatud ja artiklis 5 sätestatud reeglist kõrvalekaldumist õigustava avaliku huvi olemasolu poolt või vastu, ning nad peavad need faktid oma otsuses vabastamisaotluse kohta välja tooma. EIK-il palutakse peamiselt nendes otsustes sisalduvate põhjenduste ja kaebaja kaebustes sisalduvate tuvastatud faktide alusel otsustada, kas artikli 5 lõiget 3 on rikutud või mitte (vt näiteks eespool viidatud *Bykov*, punkt 63; eespool viidatud *McKay*, punkt 43; ja *Labita vs. Itaalia* [suurkoda], nr 26772/95, punkt 152, EIK 2000-IV).

46. Põhjendatud kahtlus selle kohta, et vahistatud isik on süüteo toime pannud, on tema jätkuva vahi all pidamise õiguspärasuse vältimatu eeldus, kuid aja möödudes sellest enam ei piisa ja siis peab EIK tuvastama, kas kohtute esitatud ülejäänud alused õigustasid jätkuvalt vabadusevõtmist. Kui need alused olid asjakohased ja piisavad, peab EIK veenduma, et riigiasutused viisid menetluse läbi erilise hoolsusega (vt muu hulgas eespool viidatud *McKay*, punkt 44; *Letellier vs. Prantsusmaa*, 26. juuni 1991, punkt 35, seeria A nr 207; ning *Yağcı ja Sargin vs. Türgi*, 8. juuni 1995, punkt 50, seeria A nr 319-A). EIK kordab, et sellistes asjades ei tohi tõendamiskohustust lükata kinnipeetava õlule, pannes talle kohustuse näidata, et on olemas alused tema vabastamiseks (vt eespool viidatud *Bykov*, punkt 64, ning *Ilijkov vs. Bulgaaria*, nr 33977/96, punkt 85, 26. juuli 2001).

(b) Põhimõtete kohaldamine käesolevas kohtuasjas

47. Käesoleva kohtuasja juurde tagasi tülles märgib EIK, et kaebaja kriminaalmenetlus puudutas mitut korruptsiooniga seotud kuritegu, näiteks vaba konkurentsi kahjustamine, mõjuvõimuga kauplemine, pistise nõudmine ja rahapesu. EIK märgib, et kaebaja vastu esitatud ning prokuröri vahistamisaotluses ja kohtute otsustes kokku võetud kahtlustus sisaldas üksikasjalikke kirjeldusi faktide kohta, millel kahtlustus põhines. Kirjelduste üksikasjalikkuse alusel on võimalik järeldada, et prokuratuur on kogunud kahtlustatavate süütegude kohta põhjalikke tõendeid. Selle tõttu on EIK veendunud, et oli olemas põhjendatud kahtlus, et kaebaja on kõne all olevad süüteod toime pannud.

48. EIK märgib, et riigisiseste ametivõimude järelduste kohaselt on kaebaja mõjukas isik, kellel on vajalikud vahendid ja sidemed, et survestada isikuid, kes on väidetavate süütegudega seotud kaasosaliste või tunnistajatena. Mitu süütegu, mille toimepanemises kaebajat kahtlustatakse, sisaldasid sellist mõjuvõimu kasutamist. Selle tõttu leiab EIK, et riigisisised kohtud põhistasid piisavalt oma otsuseid kaebaja jätkuva vahi all pidamise aluste kohta, milleks on näiteks oht, et kaebaja võib rikkuda tõendeid ning avaldada survet tunnistajatele ja kaassüüdistatavatele (mida nad käsitlesid võimalike süütegudena).

49. EIK märgib veel, et kaebaja oli vahi all kuus kuud, enne kui ta vabastati ja talle määrati teine tõkend, milleks oli elukohast lahkumise keeld. Selle ajavahemiku jooksul esitas kaebaja kaebuse esialgse vahistamismääruse peale ning taotles kahel korral enda jätkuva vahi all pidamise õiguspärasuse kontrolli. Samuti taotles ta kautsjoni vastu vabastamist – kaevates sellest keeldumise peale Riigikohtuni välja – ja palus vahi all pidamise asendamist tõkendina kohaldatava elektroonilise valvega. Kriminaalasja materjalide alusel leidsid kohtud, et oht, et kaebaja seab uurimise ohtu, kaalub üles tema vabastamist soosiva eelduse, ja et alternatiivsed

tõkendid ei ole piisavad, et kõrvaldada oht, et kaebaja takistab tõe väljaselgitamist. Kuigi kohtute põhjendused eri otsustes olid üldjoontes samad, ei saa EIK seda neile ette heita. EIK märgib, et kohtud ei kasutanud standardset sõnastust, vaid viitasid pigem konkreetsetele kahtlustele, ja et nad käsitlesid järjekindlalt kaalutlusi, mis õigustasid vajadust kaebaja jätkuva vahi all pidamise järele. EIK ei näe mingit põhjust järeldada, et riigisisesed kohtud ei täitnud oma kohustust kaaluda omavahel tõelist avalikku huvi võidelda kuritegevusega ja konventsiooni artiklis 5 sätestatud isikuvabaduse austamise põhimõtet. EIK märgib siinkohal ka seda, et kaalutlused, mis puudutavad ohtu, et kahtlustatav paneb toime veel süütegusid või seab uurimise ohtu, sisaldavad teataval määral tõenäosuse hindamist ega tugine kindlatele tõenditele.

50. Mis puudutab kaebaja väiteid, et vastava kriminaalmenetluse alustamise asjaolu oli prokuröri loal meedias avaldatud informatsiooni kaudu avalikult teada ja et tema suhtes ei oldud tema vahi all pidamise ajal uurimistoiminguid tehtud, märgib EIK, et väide informatsiooni avaldamise kohta on paljasõnaline ja et ta igal juhul leiab, et need väited puudutavad sisuliselt uurimismeetodeid ning sellised faktid üksi ei muuda kaebaja vahi all pidamise eesmärki tühiseks.

51. Seetõttu on EIK veendunud, et kaebaja vahi all pidamine põhines asjakohastel ja piisavatel alustel.

52. Mis puudutab küsimust, kas riigisisesed ametivõimud tegutsesid erilise hoolsusega, märgib EIK, et kõne all olev kriminaalmenetlus on äärmiselt keeruline, võttes arvesse kahtlustatavate hulka ja asjaolu, et kuriteod pandi toime mitme aasta vältel, samuti tunnistajate hulka ning kogutud ja analüüsitud dokumentaalsete ja muude tõendite hulka (selle kohta vt punkte 24 ja 25 eespool). Seega leiab EIK, et riigisisesed ametivõimud viisid menetlust läbi nõutud hoolsusega. Ei ole näha, et kaebaja vahi all pidamise ajal oli ajavahemikke, mil uurimisasutused asjaga ei tegelenud. EIK märgib ka, et kuigi vahistatud süüdistataval on õigus oma asja menetlemisele eelisjärjekorras ja kiires korras, ei tohi see takistada ametivõimudel asjassepuutuvate asjaolude täielikku väljaselgitamist (vt *Sopin vs. Venemaa*, nr 57319/10, punkt 47, 18. detsember 2012, ja *Bak vs. Poola*, nr 7870/04, punkt 64, 16. jaanuar 2007).

53. Eeltoodut arvestades leiab EIK, et konventsiooni artikli 5 lõiget 3 ei ole rikutud.

II. KONVENTSIOONI ARTIKLI 5 LÕIKE 4 VÄIDETAV RIKKUMINE

54. Kaebaja kaebas, et talle ei võimaldatud juurdepääsu kriminaaltoimikus olevatele tõenditele, mille alusel otsustati tema vahi all pidamise õiguspärasuse ja vabastamisaotluste üle. Ta tugines konventsiooni artikli 5 lõikele 4, mis on sõnastatud järgmiselt:

„4. Igaihel, kellelt on võetud vabadus vahistamise või kinnipidamisega, on õigus taotleda menetlust, milles kohus otsustaks kiires korras tema kinnipidamise õiguspärasuse ning korraldaks tema vabastamise, kui kinnipidamine on õigusvastane.”

55. Riik vaidles sellele väitele vastu.

A. Vastuvõetavus

1. Poolte seisukohad

56. Riik väitis, et kaebaja ei ole riigisiseseid õiguskaitsevahendeid ammendanud. Tal oli võimalus taotleda kriminaalmenetluse seadustiku vastavate sätete – mille järgi kohus kontrollib vahi alla võtmise põhjendatust kriminaaltoimiku alusel ning mille järgi kaitsjal on õigus toimikuga tutvuda vaid kohtueelse menetluse lõppemisel – kohaldamata jätmist, vaidlustades nende põhiseaduspärasuse muu hulgas konventsiooni ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika valguses. Ta oleks võinud vastava taotluse esitada oma määruskaebuses maakohtu esimese 14. juuli 2011 vahistamismääruse peale enda algatatud menetluses vahi all pidamise õiguspärasuse kontrolliks või menetluses, milles arutati tema taotlust kohaldatud tõkendi asendamiseks teise tõkendiga. Samuti oleks ta võinud esitada vastava taotluse kaebemenetluses

prokuröri vastu (KrMS §-d 228–231). Kuid kaebaja sellist taotlust ei esitanud ja seega ei kasutanud ta tõhusat õiguskaitsevahendit. Kui asja arutav kohus oleks kaebaja taotluse rahuldanud ja jätnud kriminaalmenetluse seadustiku vastavad sätted kohaldamata, oleks kohus ühtlasi kohustanud prokuröri väljastama kohtuasja materjalid kaitsjale.

57. Viidates Riigikohtu otsustele kohtuasjades nr 3-4-1-21-11 ja 3-1-1-48-12 (vt vastavalt punkti 34 ja 33 eespool), väitis riik, et asjaolu, et Eesti kohtutel on õigus otsustada õigusnormi põhiseaduspärasuse üle ka omal algatusel, ei vabasta kaebajat kohustusest esitada konkreetne taotlus, nagu on ette nähtud põhiseaduse §-s 15. Riik pidas kaebaja Riigikohtule esitatud kassatsioonkaebuses (vt punkti 15 eespool) sisalduvat taotlust seoses väidetava põhiseadusvastasusega tähtsusetuks, kuna sellel kassatsioonkaebusel puudus õiguslik alus ja seetõttu oli see ilmselgelt lubamatu.

58. Kaebaja ei nõustunud sellega. Ta rõhutas, et kohtutel puudus takistus põhiseadusvastaste õigusnormide kohaldamata jätmiseks ning et neil on kohustus seda teha isegi siis, kui menetlusosalised vastavat taotlust ei esita. Samuti ei keela kriminaalmenetluse seadustik süüdistatava vahi alla võtmise menetluses otsesõnu kaitsja juurdepääsu kriminaaltoimiku materjalidele. Kaebaja kaitsja oli taotlenud juurdepääsu kriminaaltoimiku materjalidele kohtuistungil, kus arutati kaebaja vahi alla võtmist. Lisaks oli ta taotlenud kriminaalmenetluse seadustiku vastavate sätete kohaldamata jätmist Riigikohtule esitatud kassatsioonkaebuses.

2. EIK-i hinnang

59. EIK kordab, et artikli 35 eesmärk on anda konventsiooniosalistele võimalus vältida või heastada nende väidetavad rikkumised enne, kui vastavad väited esitatakse EIK-ile (vt muu hulgas *Civet vs. Prantsusmaa* [suurkoda], nr 29340/95, punkt 41, EIK 1999-VI). Kusjuures konventsiooni artikli 35 lõiget 1 tuleb kohaldada teatud paindlikkusega ning liigsete formaalsusteta, see ei nõua üksnes, et kaebused tuleb esitada asjakohastele riigisisestele kohtutele ja et kasutada tuleb tõhusaid õiguskaitsevahendeid, mis on ette nähtud juba tehtud otsuste vaidlustamiseks. Üldjuhul tuleneb sellest ka, et kaebused, mida kavatakse hiljem esitada EIK-ile, tuleb esitada samadele kohtutele, vähemalt sisuliselt ning kooskõlas riigisiseses õiguses sätestatud vorminõuete ja tähtaegadega (vt muu hulgas *Cardot vs. Prantsusmaa*, 19. märts 1991, punkt 34, seeria A nr 200; *Elçi jt vs. Türgi*, nr 23145/93 ja 25091/94, punktid 604 ja 605, 13. november 2003; ning *Gäfgen vs. Saksamaa* [suurkoda], nr 22978/05, punkt 142, EIK 2010).

60. Selle kohta, kas kaebaja on käesolevas kohtuasjas ammendanud riigisisest õiguskaitsevahendit, märgib EIK, et ringkonnakohtule 14. juuli 2011 vahistamismääruse peale esitatud määruskaebuses kaebas ta otsesõnu juurdepääsu puudumise üle materjalidele, millele alama astme kohtud olid oma otsustes tuginenud. Muu hulgas viidati põhiseaduse § 15 lõike 1 ja konventsiooni artikli 5 lõike 4 rikkumisele (vt punkti 13 eespool). Samuti oli kaebaja kaitsja 6. novembri 2011 kohtuistungil selgelt palunud maakohutul lubada talle juurdepääs prokuröri poolt kohtule esitatud kriminaaltoimiku materjalidele (vt punkti 21 eespool).

61. EIK leiab, et juurdepääs kõne all olevatele materjalidele oli tõepoolest see, mida kaebaja riigisiseses menetluses taotles, ja et tema EIK-ile esitatud kaebus puudutab sama asja. EIK on võtnud arvesse kaebaja väidet, et kriminaalmenetluse seadustikku on võimalik tõlgendada selliselt, et kaitsjale oleks võidud lubada juurdepääs kõne all olevatele materjalidele. Riik sellega ei nõustunud sisuliselt. EIK kordab, et ei ole EIK-i ülesanne lahendada riigisisese õiguse tõlgendamist puudutavaid küsimusi (vt muu hulgas *Nejdet Şahin ja Perihan Şahin vs. Türgi* [suurkoda], nr 13279/05, punkt 49, 20. oktoober 2011, ning *Neulinger ja Shuruk vs. Šveits* [suurkoda], nr 41615/07, punkt 100, EIK 2010), sealhulgas käesolevas asjas küsimust, kas kaebajale oleks võidud nõutud juurdepääsu lubada menetlusseadustiku vastavaid sätteid põhiseadusvastaseks tunnistamata. Kuid EIK leiab, et kaebaja tõstatab süüdistusmaterjalidele juurdepääsu küsimuse piisaval määral riigisisestest kohtutes. Samadel riigisisestel kohtutel oli õigus jätta omal algatusel kohaldamata põhiseadusvastased õigusnormid, kui nad leidsid, et kriminaalmenetluse seadustikku ei saa tõlgendada selliselt, et oleks võimalik kaebaja taotlus rahuldada (vt Riigikohtu 30. mai 2012 otsuse kokkuvõtet punktis 33 eespool). Mis puudutab riigi

siinkohal viidatud Riigikohtu 1. novembri 2011 otsust (vt punkti 34 eespool), leiab EIK, et otsuses käsitleti küsimust, kas kaebajal on võimalik tõstatada põhiseaduspärasuse küsimus tavalises kohtus, ning peamine rõhk oli sellest tuleneval individuaalse põhiseaduslikkuse järelevalve taotluse Riigikohtule esitamise lubatavusel, kui nimetatud võimalus oli olemas. Seega nimetatud otsus ei ole iseenesest küsimuse, kas riigisisised õiguskaitsevahendid on konventsiooni artikli 35 tähenduses ammendatud, lahendamisel otsustava tähtsusega.

62. Võttes arvesse asjaolu, et kaebaja tõstas küsimuse kriminaaltoimiku materjalidele juurdepääsu puudumise kohta asja arutavas pädevas kohtus, ning eespool viidatud Riigikohtu praktikat, leiab EIK, et riigi väited mitteammendamise kohta tuleb rahuldamata jätta.

63. EIK märgib, et kaebus ei ole selgelt põhjendatu konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a tähenduses. EIK märgib veel, et see ei ole vastuvõetamatu ka muudel alustel. Seetõttu tuleb kaebus tunnistada vastuvõetavaks.

B. Sisu

1. Poolte seisukohad

64. Kaebaja kaebas, et konventsiooni artikli 5 lõiget 4 rikuti sellega, et talle ei võimaldatud juurdepääsu tõenditele, mille alusel otsustati tema vahi all pidamise õiguspärasuse ja vabastamisaotluste üle. Kaebaja väitis, et asjaolu tõttu, et kaitsjale ei lubatud juurdepääsu materjalidele, millele süüdistaja ja kohus olid tuginenud, olid avalikud kohtuistungid sisuliselt kasutatud, kuna kaitsjal puudus võimalus süüdistaja seisukohta sisuliselt vaidlustada. Seega rikuti poolte võrdsuse põhimõtet.

65. Kohtute otsustes puudusid veenvad põhjendused selle kohta, miks oli vaja varjata tunnistajate nimesid. Kaebaja vaidles vastu riigi väitele, et prokuröri järgi oleks tunnistajate nimede avalikustamisel võinud tunnistajate jaoks olla negatiivsed tagajärjed. Ta leidis, et see väide on paljasõnaline ja ebaloogiline, kuna tunnistajad pidid tundma sama hirmu kogu kohtueelse menetluse jooksul, mis oli kestnud aastaid, ja kaebaja ajutine vahistamine ei oleks seega neile mingit kaitset pakkunud.

66. Kaebaja väitis, et kuigi talle esitati dokument, milles oli üldjoontes kirjeldatud kahtlustust tema vastu, puudus viide konkreetsetele tõenditele, millele kahtlustus tugines. Ta võis tõepoolest oletada, et kaebused selle kohta, et ta oli mõjutanud linnaametnikke, pärinesid isikult, kellega tal oli tööalane konflikt olnud, kuid konkreetseid süüdistusi teadmata ei ole tal võimalik esitada vastuargumente ja tõendeid, et alusetud süüditused ümber lükata ja seega end valesüüdistuse vastu kaitsta.

67. Riik väitis, et asjaolu, et kaebaja vahi alla võtmise otsustas kohus kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt kriminaaltoimiku alusel ja et kaitsjal puudus sel ajal juurdepääs toimikule, ei tähenda, et kaitsja ei olnud enda vahi alla võtmise alustest ja põhjustest teadlik. Kohtuistungil ajaks, kus tema vahi alla võtmine otsustati, oli kaitsja käsutuses prokuröri taotlus ning samuti kaebajale esitatud kahtlustus. Kohtuistungil protokollis kohaselt teadis kaebaja, kes olid tema vastu ütlushi andnud. Seega teadis ta, millised tunnistajad olid võinud väita, et kardavad võimalikke surveavaldusi kaebajalt. Riik väitis, et vahi alla võtmise ajal oli tal piisavalt selge ülevaade sellest, miks ta oli kahtlustatav, ja asjaoludest, miks taotleti tema vahi all pidamist teatud ajavahemikuks kohtueelse menetluse ajal. Riik oli seisukohal, et vahi all pidamise õiguspärasuse hindamiseks vajalik põhiline informatsioon oli kahtlustatava advokaadile kohaselt viisil kättesaadavaks tehtud.

68. Riik väitis veel, et mõlemal juhul, kui eeluurimiskohtunik kontrollis kaebaja jätkuva vahi all pidamise põhjendatust, tutvus ta ajakohastatud kriminaaltoimikuga, enne kui jõudis järeldusele, et kaebaja vabastamine võib uurimist kahjustada, nagu prokurör väitis. Sellega tagati kaebaja õiguste kaitse ja asjaolu, et prokurör ei saaks oma seisundit kasutada kaebaja kahjustamiseks.

69. Riik kordas, et artikli 5 lõike 4 kohase menetlusega ei pea alati kaasnema samad garantiid, mis on nõutud kriminaal- või tsiviilkohtumenetluses artikli 6 alusel. Riik rõhutas, et lisaks asjaolule, et kaebaja sai osaleda kohtuistungitel ja korduvalt taotleda enda vahi all pidamise

põhjendatuse kontrolli, kompenseeris asjaolu, et enne vahi all pidamise üle otsustamist tutvusid eeluurimiskohtunik ja ringkonnakohus sõltumatute kohtutena kriminaaltoimikuga, seda, et kaebajal ega tema kaitsjal ei olnud võimalik kriminaaltoimikuga menetluse algusjärgus tutvuda. Vajadus kriminaalmenetlus tõhusalt läbi viia tähendas, et osa uurimise ajal kogutud informatsioonist tuli salajas hoida, et takistada kahtlustatavatel tõendeid rikkumast ja õigusemõistmist takistamast.

70. Riik märkis, et prokuröri väitel kartsid inimesed tõsiselt kaebaja kohtuasjas ütlusi anda. Nad kartsid võimalikku võimu kuritarvitamist või töökoha kaotust ning oli olnud väga raske leida inimesi, kes oleksid nõus ütlusi andma. Prokurör oli teavitanud riiki, et vähemalt kaks tunnistajat oli linnavalitsusest vallandatud riigi seisukohtade esitamise ajaks. Seega oleks kaitsjal tunnistajate ütlustega üksikasjalikum tutvumise ja seega nende vaidlustamise võimaldamine suurendanud ohtu, et nad mõjutavad või hirmutavad tunnistajaid veelgi, ning samuti oleks see seadnud kohe algusest peale ohtu kogu kriminaalmenetluse.

71. Riik väitis ka, et kõne all olevas menetluses oli märkimisväärne avalik huvi, mis puudutas kõrgetasemelise korruptsiooni kahtlust Narva linnas. Samuti oli tungiv avalik huvi hoida salajas teatud politseiuurimise meetodeid ja kaitsta teiste isikute põhiõigusi. Riik märkis, et isegi kriminaalasja põhimenetluses võib teatud materjali kaitsja eest varjata, eeldusel et on olemas piisavad kaitsemeetmed; see kehtib veelgi rohkem menetluses artikli 5 lõike 4 alusel, mis ei nõua sama rangeid tagatisi kui artikkel 6. Riik leidis, et vahi all pidamise põhjendatuse kontroll kohtuniku poolt oli piisav tagatis.

2. EIK-i hinnang

(a) Üldpõhimõtted

72. EIK kordab, et konventsiooni artikli 5 lõike 4 alusel läbiviidav menetlus vahi all pidamise peale esitatud kaebust lahendavas kohtus peab olema võistlev ja see peab alati tagama poolte ehk prokuröri ja kinnipeetavate võrdse kohtlemise. Poolte võrdsus ei ole tagatud, kui kaebajale või tema kaitsjale ei võimaldata juurdepääsu nendele uurimistoimikus olevatele dokumentidele, mis on hädavajalikud vahi all pidamise õiguspärasuse tõhusaks vaidlustamiseks (vt muu hulgas *Mooren vs. Saksamaa* [suurkoda], nr 11364/03, punkt 124, 9. juuli 2009; *Svipsta vs. Läti*, nr 66820/01, punkt 129, EIK 2006-III (väljavõtted); *Schöps vs. Saksamaa*, nr 25116/94, punkt 44, EIK 2001-I; ja *Garcia Alva vs. Saksamaa*, nr 23541/94, punkt 39, 13. veebruar 2001).

73. Mis tahes piirangud vahistatu või tema esindaja õigusele pääseda ligi kriminaalasja toimikus olevatele dokumentidele, mis on prokuratuuri taotluse aluseks tema vastu, peavad olema rangelt vajalikud tungiva tasakaalustava avaliku huvi valguses. Kui dokumente ei ole võimalik avaldada täies ulatuses, nõuab artikli 5 lõige 4, et sellest tingitud raskusi tasakaalustataks selliselt, et isikul on endiselt võimalus tõhusalt vaidlustada tema vastu esitatud väiteid (vt *Piechowicz vs. Poola*, nr 20071/07, punkt 203, 17. aprill 2012, edasiste viidetega kohtuasjadele *A. jt vs. Ühendkuningriik* [suurkoda], nr 3455/05, punkt 205, EIK 2009).

(b) Eespool nimetatud põhimõtete kohaldamine käesolevas kohtuasjas

74. EIK märgib, et käesolevas asjas puudub vaidlus selle üle, et kaebajale ega tema kaitsjale ei võimaldatud juurdepääsu kriminaaltoimikule ega prokuröri poolt kaebaja vahi alla võtmist ja tema jätkuva vahi all pidamise õiguspärasust otsustavale kohtule esitatud materjalile.

75. EIK märgib veel, et ta ei saa tema käsutuses oleva materjali alusel hinnata, milline tähtsus kaebaja eest varjatud tõenditel tema vahi alla võtmisel täpselt oli. Võttes arvesse asjaolu, et prokurör esitas tõendid maakohtule, kes tutvus nendega enne kaebaja vahi alla võtmise üle otsustamist, võib eeldada, et neil siiski oli teatav tähtsus.

76. EIK nõustub, et maakohtule esitatud prokuröri taotlus kaebaja vahi alla võtmiseks ja eelkõige enne seda kaebajale esitatud kahtlustus sisaldas tema vastu esitatud kahtlustuse aluseks olevate asjaolude üksikasjalikku kirjeldust. Seega näib, et kaebajal oli võimalik vähemalt teatud

määral vaidlustada põhjendatud kahtluse olemasolu tema vastu, kuigi asjaolu, et ta ei olnud teadlik tõenditest, millele prokuratuur tugines, pidi raskendama prokuratuuri väidete vaidlustamist. EIK leiab, et kaebaja olukord oli veelgi raskem seoses tõenditega, mille alusel prokurör väitis ning mille alusel kohtud leidsid, et kaebaja võib rikkuda tõendeid ja mõjutada tunnistajaid.

77. Siinkohal tunnistab EIK vajadust viia kriminaalmenetlus läbi tõhusalt, mis võib tähendada, et osa menetluse jooksul kogutud informatsioonist tuleb hoida salajas, et takistada kahtlustatavatel tõendeid rikkumast ja õigusemõistmist takistamast. Kuid selle seadusliku eesmärgi poole ei saa püüelda kaitseõiguse ulatusliku piiramisega. Selle tõttu tuleb isiku vahi all pidamise õiguspärasuse hindamise seisukohalt oluline informatsioon teha sobival viisil isiku kaitsjale kättesaadavaks (vt *Lietzow vs. Saksamaa*, nr 24479/94, punkt 47, EIK 2001-I, ja eespool viidatud *Garcia Alva*, punkt 42). Käesolevas asjas leidsid kohtud aga sisuliselt, et menetlusõigus ei võimalda neil isegi kaaluda, kas tõendite täies ulatuses kaitsja eest varjamine on tõepoolest hädavajalik. Selle tõttu leiab EIK, et käesolevas asjas puudusid piisavad tasakaalustavad tegurid, mis oleksid võimaldanud kaebajal tõhusalt vaidlustada tema vastu esitatud väiteid.

78. Eeltoodu tõttu on konventsiooni artikli 5 lõiget 4 rikutud.

III. MUUD KONVENTSIOONI VÄIDETAVAD RIKKUMISED

79. Viimasena kaebas kaebaja artikli 5 lõike 1 punkti c ja lõike 3 alusel tema vahi alla võtmise aluste ja sellega seotud menetluse üle.

80. Kuid võttes arvesse kogu EIK-i käsutuses olevat materjali ning ulatuses, milles nende kaebuste läbivaatamine on EIK-i pädevuses, leiab EIK, et nimetatud sätteid ei ole rikutud. Eeltoodu tõttu tuleb kaebuse see osa kui ilmselgelt põhjendamatu jätta konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a ja lõike 4 kohaselt läbi vaatamata.

IV. KONVENTSIOONI ARTIKLI 41 KOHALDAMINE

81. Konventsiooni artikkel 41 sätestab:

„Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle protokolle on rikutud ja konventsiooniosalise õigus lubab ainult osalist hüvitust, võib kohus vajaduse korral määrata kahjustatud poolele õiglase hüvituse.”

A. Kahju

82. Kaebaja nõudis mittevaralise kahju hüvitamist ja palus EIK-il määrata kohane hüvitis.

83. Riik leidis, et kuna konventsiooni ei ole kaebaja suhtes rikutud, puudub alus hüvitise väljamõistmiseks. Lisaks väitis riik, et kui EIK peaks tuvastama kaebaja õiguste rikkumise, kujutaks see endast piisavat õiglast hüvitist. Kui EIK peaks siiski otsustama mõista välja mittevaralise kahju hüvitise, palus riik EIK-il määrata mõistlik summa.

84. Käesoleva kohtuasja kõiki asjaolusid arvesse võttes leiab EIK, et kaebaja on kandnud mittevaralist kahju, mida ei saa hüvitada üksnes rikkumise tuvastamisega. Õiglase hinnangu alusel mõistab EIK kaebaja kasuks mittevaralise kahju hüvitisena välja 4900 eurot, millele lisanduvad kõik kaebaja arvelt tasutavad maksud.

B. Kulud

85. Kaebaja ei ole esitanud nõuet kohtukulude väljamõistmiseks. Selle tõttu leiab EIK, et puudub alus vastavad summad kaebaja kasuks välja mõista.

C. Viivis

86. EIK peab kohaseks viivise määra sidumist Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmääraga, mida suurendatakse kolme protsendipunkti võrra.

SELLEST LÄHTUDES KOHUS ÜHEHÄÄLSELT

1. *tunnistab* kaebused seoses kaebaja vahi all pidamise pikkusega ja juurdepääsu puudumisega tõenditele tema vahi all pidamise õiguspärasuse kontrolli menetluses vastuvõetavaks ning kaebuse ülejäänud osa vastuvõetamatuks;
2. *leiab*, et konventsiooni artikli 5 lõiget 3 ei ole rikutud;
3. *leiab*, et konventsiooni artikli 5 lõiget 4 on rikutud;
4. *leiab* ühehäälselt, et
 - (a) konventsiooni artikli 44 lõike 2 kohaselt peab vastustajariik kolme kuu jooksul kohtuotsuse jõustumise päevast maksma kaebajale mittevaralise kahju hüvitamiseks 4900 (neli tuhat üheksasada) eurot, millele lisanduvad võimalikud maksud;
 - (b) eespool nimetatud kolmekuulise tähtaja lõpu ja tasumise vahelise aja eest tuleb eespool nimetatud summadel maksta viivist määra järgi, mis vastab Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmäärale suurendatuna kolme protsendipunkti võrra.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 20. veebruaril 2014 kohtureeglite 77. reegli lõigete 2 ja 3 kohaselt.

Søren Nielsen
Sekretär

Isabelle Berro-Lefèvre
Esimees